

Ivana A. Knežević*

Univerzitet u Beogradu, Pravoslavni bogoslovski fakultet
Srbija

Zoran A. Ranković**

Univerzitet u Beogradu, Pravoslavni bogoslovski fakultet
Srbija

NAUČNI STIL I ŽANROVI NAUČNIH RADOVA U OBLASTI TEOLOGIJE

Originalan naučni rad
UDK 81'38:[2(045)=111
81'38:[2(045)=163.41

U ovome radu predstavljaju se osnovni zaključci analize osobenosti jezika naučnog stila teološkog izraza srpskog i engleskog jezika, ukazuje se na njegove distinkcije, specifičnost i univerzalnost u odnosu na naučni stil uopšte, a podvlači se i razlika između jezičkih elemenata kojima se služi srpski, odnosno engleski jezik u nastojanju da verbalizuje naučno saznanje iz oblasti teologije. Na sličan način predstavljaju se i žanrovi naučnog stila u teologiji. Cilj ovoga predstavljanja je da se ukaže na sličnosti i razlike sa stilom i žanrovima drugih oblasti nauke. Analiza tekstova izvršena je komparativnim pristupom i sinhronijskom i dijahronijskom metodom.

Stil koji je karakterističan za naučna dela iz oblasti teologije u velikoj meri se razlikuje od naučnog stila drugih oblasti nauke. On pokazuje i mnoge dodirne tačke i sličnosti sa stilom drugih oblasti nauke, ali ima i niz diferencijalnih crta. Osnovna ekstralingvistička obeležja teološkog izraza koja su identična sa obeležjima naučnog stila drugih disciplina jesu preciznost, apstraktnost, logičnost i objektivnost. Međutim, specifična metodologija teologije kao i osobenosti njenog naučnog poznanja neminovno utiču i na ekstralingvistička i intralingvistička obeležja teoloških naučnih radova. Neki žanrovi se menjaju, razvijaju, nastaju ili nestaju tokom vremena.

Ključne reči: teolingvistika, stilistika, naučni stil, žanrovi naučnih radova, engleski jezik, srpski jezik.

1. Uvod

Problem naučnog stila u oblasti teologije jeste oblast stilistike koja ni u anglistici, ni u srbistici do sada, čak ni fragmentarno, nije bila predmet istraživanja – kako sa monolingvalnog, tako i sa kontrastivnog stanovišta. Jedini pionirski rad na ovom tlu jeste članak Ksenije Končarević objavljen 2010. godine u Zborniku radova prvog simposiona Srpska teologija danas, koji postavlja i obrazlaže neke od osnovnih karakteristika ovog stila na materijalu ruskog jezika, i kako sam autor kaže, ima karakter prethodne publikacije bez insistiranja na konačnosti i definitivnosti zaključaka (v. Končarević 2010: 414–427; 2011: 13–141).

Stil koji je karakterističan za naučna dela iz oblasti teologije u velikoj meri se razlikuje od naučnog stila drugih oblasti nauke. On pokazuje i mnoge dodirne

tačke i sličnosti sa stilom drugih oblasti nauke, ali ima i niz diferencijalnih crta. Osnovna ekstralingvistička obeležja teološkog izraza koja su identična sa obeležjima naučnog stila drugih disciplina jesu preciznost, apstraktnost, logičnost i objektivnost.

Međutim, specifična metodologija teologije kao i osobenosti njenog naučnog poznanja neminovno utiču i na ekstralingvistička i intralingvistička obeležja teoloških naučnih radova (bibliografiju radova iz ove tematike v. Petrović 2015: 116–147).

2. Naučni stil u teologiji

Naučni radovi u oblasti teologije neminovno će podrazumevati presek dva suprotstavljena entiteta (skupa) – funkcionalno stilskih kompleksa, naime – profanog, sa jedne, i sakralnog sa druge strane. Ovo će podrazumevati izlaz iz okvira razmatranja naučnog stila u teologiji kao zatvorenog sistema u strogim okvirima funkcionalnih stilova, na taj način što će se dovoditi u vezu i sučeljavati elementi različitih funkcionalnih stilova (ili, Tošovićevim terminima, funkcionalnog stila (naučnog funkcionalnog stila) i FS-kompleksa (preseka profanog i sakralnog funkcionalno-stilskog kompleksa)) u jednom otvorenom tipu analize (Tošović 2002: 94–97). Naime, sakralni funkcionalno-stilski kompleks ostavlja svoj trag i na profanu sferu naučnog rada, svakako bar kad je teologija u pitanju.

Teologija kao nauka dotiče se i profane sfere tako da njena težnja ka logičnosti, jasnoći, doslednosti, strogosti, kao i forma ili način (jezičkog) beleženja misaonog naučnog procesa ostavlja svoj trag na njen jezički izraz. S druge strane, teologija kao nauka koja se bavi religijskim, duhovnim aspektima čoveka, poseduje svoju „logičnost“ koja se ne mora podudarati sa „prirodnom, ljudskom“ logikom, što se je u vezi sa načinom zaključivanja, kao i pojavama i problemima kojima se kao nauka bavi. Kako nas i sveti vladika Nikolaj podseća na reči iz Svetoga pisma, „hrišćanska blagočestiva nauka nije u prepletenim rečima mudrovanja no u javljanju duha i sile (1Kor 2, 4)“ (Velimirović 1999: 211). Govoreći o odnosu između, s jedne strane, istine koju teologija pokušava da dosegne i, s druge strane, jezika – „ta Istina (= *sub specie essentiae et sub specie personae*) ipak, je beskonačno nedosegljiva (i kvantitativno i kvalitativno...) unutar jezika samog“ (Lubardić 2000: 114).

Specifična ekstra- i intralingvistička obeležja teološkog naučnog stila uslovljena su specifičnošću metodologije bogoslovlja i karaktera bogoslovske poznanja u odnosu na logičko-epistemološku prirodu znanja u drugim oblastima nauke. Osim toga, teologija zadire i u domen vrednosnih orijentacija svakog pojedinca – člana određene konfesionalne zajednice, pa je na planu jezičkog

izraza ona daleko otvorenija i pristupačnija razumevanju mnogo većeg broja recipijenata nego što je to slučaj sa drugim naučnim disciplinama. Ovo važi ne samo kada je reč o tekstovima naučno-popularnog već i preostala dva, stručnog i naučno-udžbeničkog podstila. Svaki teolog u svom stvaralaštvu jeste predstavnik Crkve. On izražava njeno učenje. Teološka misao nije stav pojedinca, nije individualna. Teološka misao je eklesijalne prirode, a svoju punoću dobija u zajednici Crkve. Teolog se obraća, pored ostalog, i zajednici vernih, svakome svome bližnjem. Ovakva usmerenost teologije zahteva i odgovarajući stil izražavanja. Međutim, činjenica da je informacija koja se prezentuje često namenjena širokom krugu primalaca ne sme da ide na uštrb naučnosti izlaganja. Pored toga, naučna izlaganja iz ove oblasti često imaju za cilj da primaoca uvere u istinitost i važnost poruke, odnosno, da na njega utiču i intelektualno i emocionalno i volitivno, pa se zbog toga u teološkom naučnom stilu neretko primenjuju i takva emocionalno-ekspresivna sredstva delovanja kao što su tropi i stilske figure, što stil naučnog izraza dodatno izdvaja od stila radova ostalih oblasti nauke (Končarević 2011: 14). Mada, jezik kao sredstvo koje ima odgovarajuću funkciju u komunikaciji poseduje neke univerzalne elemente (leksičke, gramatičke, sintaksičke) koji su svakoj sferi komunikacije zajednički, odnosno opšti.

Teolog, kao što smo naveli, ne iznosi svoje vlastito mišljenje. On istupa ispred Crkve kao njen predstavnik i neguje i prenosi njeno učenje. Teolog jeste i naučnik kao individua, ali je pre svega pozvan da ispoveda i svedoči datu istinu. Teološka istina „nije neka apstraktna ideja, nego božanska stvarnost oličena u samom Hristu“ i „jedino tako (živeći istinu) može [se] govoriti o istini“, ali i razumevanje istine „zahteva realnu zajednicu – odnos sa istom“ (Papadopoulos 1998: 14; 15; 26). Ako teolog ne živi istinu koji proglašuje neće biti u stanju ni da je „zaodene“ u savremeni jezik. Budući da, prema rečima apostola Pavla, „istinska sila Božija nije u rečima“, to jezik dakle nije dovoljan za razumevanje istine, već „delo prosvećenja vrši Duh Sveti u saradnji sa samim čovekom“ (Papadopoulos 1998: 27–29).

Mnogi teolozi dovode u pitanje osnove erminevtike – naime, pitaju se da li je moguće zaodene netvarnu istinu u tvaran jezik. Analogija između netvarnog, odnosno doživljene istine, i tvarnog, odnosno reči kao formulacije tvarnog čoveka, ne postoji. Prema Vitgenštajnu, jezik teologije je zasnovan na direktnom kršenju logičke strukture, logičnosti jezika, jer govori o nečemu što ne poznaje i o čemu je dužan da ćuti (Ludwig Wittgenstein; navedeno prema: Papadopoulos 1998: 37). B. Lubardić smatra da „jezik ne može, niti uspeva da u potpunosti zatvori ili obuhvati sadržaj onoga što se kroz ipostasno-netvarnu komunikaciju

predaje iskustvu. U najbolju ruku, jezik biva otvoren i otvaran.". Ilarije iz Poatjea (Hilarius de Poitiers) u svom delu *De Trinitate*, kaže: „Ne može biti poređenja između Boga i zemaljskih stvari, ali nas slabost našeg razumevanja prisiljava da tragamo za određenim slikama sa niže ravni da služe kao pokazatelji ka određenim stvarima sa više ravni...“ i, dodaje, da „svako poređenje treba više uzimati kao pomažuće ljudima nego kao odgovarajuće Bogu, pošto ono više nagoveštava, nego što iscrpljuje značenje koje tražimo.“ Jezik hrišćanstva, nastavlja Lubardić, kao i sva pisana predanja pravoslavne vere, imaju „indikativni - prizivajući karakter i naznačujući smisao“, odnosno hrišćanski jezik, jezik Crkve, „uzvodi preko sebe u misteriju interpersonalnog ontološkog susreta sa Bogom“, a ovaj je moguć tek u Crkvi. Pa ipak, tu Istinu, koja je ipostasna, nije moguće sasvim dosegnuti unutar jezika samog (Lubardić 2000: 94–95; 98; 114).

Pored toga, zbog specifičnosti teologije kao nauke, teolog nije okrenut samo stručnjacima, svojim kolegama, već se neretko obraća i široj čitalačkoj publici, članovima crkvene zajednice, bližnjima. To se odražava i na jezički izraz teoloških naučnih radova koji je stoga razumljiviji i pristupačniji za razliku od istog u radovima velikog broja drugih oblasti nauke. Ovo se ne odnosi samo na tekstove naučno-popularnog, pa i naučno-udžbeničkog, već i na tekstove strogo naučnog podstila, što, međutim, ne bi smelo da utiče na naučnost izlaganja. Primarna funkcija svih naučnih radova, pa i teoloških, jeste da čitaocu prenesu informaciju čime utiču na njega na intelektualnom planu. Međutim, pored ovoga, naučni radovi iz oblasti teologije neretko su usmereni i na emocije i volju čitaoca što proizilazi iz želje autora da čitaoca uveri u istinitost datog izlaganja, i u nužnost usvajanja te istine. To je razlog što u ovim radovima često nailazimo na upotrebu emocionalno-ekspresivnih sredstava delovanja kao što su tropi i stilske figure, čime se stil ovih naučnih radova još više odvajava od stila radova drugih (naizgled bliskih i srodnih) naučnih disciplina (detaljnije v. Knežević 2012a: 192–199; Knežević 2012b: 151–161).

3. Podstilovi teološkog naučnog stila

Teološki naučni stil opslužuje prevashodno pismenu, a donekle i usmenu komunikaciju (simpozijumi, naučni skupovi, akademska predavanja, diskusije) čiji predmet predstavljaju razni aspekti bogoslovske misli. Realizuje se u tri osnovna podstila: strogo-naučnom, naučno-udžbeničkom i naučno-popularnom, i to u većem broju žanrova, kao što su naučne monografije, naučni članci, studije, rasprave, disertacije, udžbenička literatura, enciklopedije, leksikoni, istupanja u naučnim diskusijama, naučni referati, akademska predavanja, seminarski, završni

i diplomski radovi studenata, naučno-popularna izlaganja i žanrovi naučno-popularne literature (o žanrovima će biti reči u kasnijem izlaganju).

Ova podela izvršena je na osnovu kriterijuma ciljne čitalačke publike koju autor naučnog rada ima u vidu kada delo stvara. Svakako, svaka dalja, nova, drugačija podela je moguća – kako na osnovu pomenutog kriterijuma, tako i na osnovu nekih drugih kriterijuma – i svaka od njih biće korisna za buduća detaljnija istraživanja i analize radova u oblasti nauke.

Adresati tekstova strogo naučnog podstila su prvenstveno eksperti specijalizovani za datu naučnu oblast. Oni su na najvišem nivou su upoznati sa problematikom te ne postoji izrazita potreba za ekspresivnim, već za racionalnim i logičkim uticajem. U ovom podstilu dominiraju apstraktno-teorijske komponente teksta, strogost, ozbiljnost i formalnost u najvišem stepenu. Ovo je sadržajno i informativno najzasićeniji od naučnih podstilova. Odlikuje se povećanom upotrebom termina, punih i delimičnih citata, upućivanja na poglede drugih naučnika i najaktuelnije radove kolega, kao i ostalih oblika navođenja reči, tj. intertekstualnosti – što je odavno postao uslov bez kog je nemoguće zamisliti ozbiljan naučni rad. Stilska sredstva drugih stilova gotovo da nisu prisutna.

Nešto udaljeniji od centralnog strogo naučnog podstila, nalazi se naučno-udžbenički podstil. To je, na neki način, „ublažen, umekšan“ strogo naučni podstil, odnosno on nije, s jedne strane, toliko strog kao strogo naučni podstil, ali je više zahtevan od sledećeg – naučno-popularnog podstila, koji je još udaljeniji i od centra – strogo naučnog podstila, ali i od naučno-udžbeničkog. Adresati ovih radova jesu mladi ljudi, budući eksperti kod kojih postoji želja za saznanjima iz date oblasti, kao i već formirana motivacija za usavršavanjem. Iz tih razloga ni ove adresate najčešće nije nužno zaintrigirati za datu oblast ili zabaviti, i vršiti snažan emocionalni uticaj, ali je ipak neophodno pribegavati sredstvima održavanja njihove motivacije za usvajanje sadržaja koji im se prezentiraju. Adresat poseduje dozu ozbiljnosti i pripravan je da prenesenu informaciju primi i usvoji, sa potencijalnom težnjom da i sam jednoga dana postane deo uskog kruga stručnjaka date oblasti nauke. Ovde se razlikuju, prema stepenu motivacije, školski i univerzitetski auditorijum, gde je kod školskog ova motivacija prisutna u manjoj meri pa se u školskim udžbenicima autori služe i elementima popularizacije i nastoje da emocionalno utiču na auditorijum u procesu transfera informacija. Sistem dokazivanja je uprošćen i prilagođen uzrastu i stepenu predznanja čitalaca. Stil udžbenika namenjenih univerzitetskom auditorijumu bliži je stilu strogo naučnih radova, dok su udžbenici za školski auditorijum (posebno za osnovnoškolski uzrast) bliži naučno-popularnom stilu. Teorijski detalji i informaciona iscrpnost su stoga prisutni u manjoj meri. Mnogi

termini su isključeni, i pojavljuju se sporadično u zavisnosti od potreba datog kursa i oslanjaju se na već poznate pojmove i termine. Povećana je ilustrativnost. Puna upućivanja na izvore, napomene i citati se javljaju ređe nego što je to slučaj sa naučnim radovima strogog podstila. Struktura rečenice je najčešće prosta. Upitne rečenice se koriste dosta učestalo a sa ciljem da se učenik postupno uvede u datu problematiku. U udžbenik se unose informacije koje su već „poznate, utvrđene“, izlažu se pogledi koje zastupa većina eksperata date oblasti i ne unose se radikalno nove ideje. Osnovni princip ovog stila je kretanje „od poznatog ka nepoznatom“, tj. nove teme se objašnjavaju kroz već postojeće i dobro poznato, pa se često primenjuje induktivni metod – od konkretnog ka apstraktnom, a u skladu, opet, sa uzrastom auditorijuma. Jedna odlika udžbenika jeste i česta upotreba slika, ilustracija, fotografija i sličnog dodatnog materijala. Njihova didaktička svrha jeste da približe čitaocu datu materiju i vizuelno, da unesu neke dodatne informacije koje često nisu od neposredne važnosti za nastavno-naučni proces, ali mogu da unesu živost, podstaknu čitaoca, i dodatno ga zainteresuju za problematiku, kao i da razbiju monotoniju izlaganja date materije.

Granica između strogo naučnih i udžbeničkih radova, međutim, često je neodređena, posebno kada je reč o udžbenicima za univerzitetski auditorijum (za studente). Autori većine ovih udžbenika su sami univerzitetski profesori. Jedan od elemenata koji bi trebalo da sadrži strogo naučni rad jeste i „originalnost“, samosvojnost u obradi date problematike. Udžbenici su, s druge strane, prvenstveno jedna vrsta uvida u datu oblast, relativno opšta, prikazi ideja poznatih i priznatih naučnika, i kao takvi treba da i ciljnom čitaocu omoguće da taj uvid stekne kao osnovu za mogući budući rad i usavršavanje. Autori strogo naučnih radova najčešće koncipiraju svoj rad tako da izlaganje bude i originalno, uz neophodno oslanjanje na dotadašnja istraživanja kao neku vrstu polazišta. Ovakvi radovi će se ne samo po koncepciji, već i po pristupu datoj oblasti i svome sadržaju razlikovati od udžbeničke građe.

Svakako, udžbenici moraju poštovati određene standarde kada je njihov kvalitet u pitanju. Udžbenik ima, pre svega, kulturnu vrednost, i utiče na kvalitet obrazovanja u jednoj zemlji. Mnogobrojni su razlozi – i kvalitativni i kvantitativni – koje treba imati u vidu kad govorimo o kvalitetu udžbenika. Kada je reč o kvantitativnim, među štampanim medijima (kao kulturnim proizvodima) udžbenici spadaju u sam vrh po broju korisnika. Od kvalitativnih razloga, to je činjenica da udžbenik kao knjigu koriste svi građani (bar u osnovnoj školi), čime su knjige prisutne u životu svakog pojedinca, voljno ili ne, i utiču na formiranje ličnosti, stavova, sistema vrednosti, navika i potreba, i mogu usmeriti odnos pojedinca prema knjizi uopšte, prema čitanju, ali i prema intelektualnom radu. Iz tih razloga

udžbenici se pridržavaju nekih osnovnih standarda kvaliteta kojima se definišu osnovni zahtevi (merila) koje mora da ispuni svaka knjiga koja pretenduje da dobije status udžbenika koji se može koristiti u obrazovanju. Drugim rečima, definiše se donji prag kvaliteta udžbenika koji ipak ostavlja prostor i za autorski pečat. Ovi standardi kvaliteta odnose se na:

1. parametre sadržaja udžbenika (odabir naučnih znanja, njihova naučna validnost, reprezentativnost, relevantnost, organizacija, i sl.);
2. parametre didaktičkog oblikovanja znanja kako bi se obezbedila uspešna recepcija od strane učenika (objašnjenje stručnih termina; funkcionalna upotreba ikoničkih sredstava izražavanja; didaktička vrednost primera; osnovne smislene veze gradiva; sekvence integracije gradiva; uspešni načini prezentovanja vrednosti u udžbeniku; postojanje pitanja, naloga i zadataka kao i njihova smislenost, raznovrsnost, i dr.); i
3. parametre kvaliteta jezika udžbenika i kvaliteta medija u kome je udžbenik realizovan (poštovanje jezičke norme, kontrola rečnika i dužine rečenica tekstova u cilju povećanja razumljivosti tekstova, objašnjenja značenja nepoznatih reči, itd.).

Propisanim standardima definiše se struktura udžbenika kao celine (preglednost sadržaja knjige i funkcionalnost, likovno-grafičko oblikovanje udžbenika, i dr.) (Ivić 2004: 4–13). Svi ovi propisani parametri nužno utiču na stil naučnog izražavanja autora udžbenika. Oni ga, i pored pomenute autorske slobode, ipak ograničavaju, postavljaju mu izvesne granice, ali ga upravo stoga i čine prepoznatljivim, odvojenim od stila bilo kod drugog, ne samo naučnog rada, već i šire.

Stilski najudaljeniji od strogo naučnog podstila jeste naučno-popularni podstil. Ovi tekstovi imaju za cilj saopštavanje verodostojnih naučnih saznanja nespecijalistima (laicima) u formi koja će njima biti dostupna, stoga se tu ostvaruje komunikacija između stručnjaka i laika. Oni imaju zadatak da popularišu naučno saznanje u širokom čitalačkom auditorijumu. Autori ovih radova čitaoce informišu o problemima, i javljaju se tako kao propagatori nauke. Oni nemaju samo zadatak da saznanje saopšte, već da adresataneeksperta upoznaju i zainteresuju za probleme date oblasti, da ga zabave ali i nauče da ozbiljnije pristupa i posmatra datu problematiku. Tako autor na čitaoce deluje ne samo racionalno već i emocionalno. Informaciju koju saopštava, uvodi u tekst ne baveći se često strogim poretком dokazivanja, tj. samim saznavnim procesom kojim se do nje došlo. Stoga nema intertekstualne povezanosti, odnosno u

popularnim tekstovima nauke ne postoji sistem referenci, fusnota, bibliografskog aparata, citata, i dr. Udeo kako opštenaučnih tako i usko stručnih termina kao i definicija sveden je na minimum. Upotrebljavaju se opštepoznati termini, po pravilu, sa objašnjenjima, značenjima datim u zagradi, fusnotama. Ocene se često otvoreno iznose uz upotrebu raznih izražajnih sredstva koja postoje u datom jeziku. Suviše složeni momenti teorije se prepričavaju jednostavnim rečima. Na izvore informacija ukazuje se „približnim ukazivanjem“, kao npr: „Oci Crkve se slažu da...“ i sl. Često se uvode dopunski detalji, pojašnjenja, ponavljanja, digresije kako bi se sadržaj učinio dostupnim laicima. Imajući u vidu prosečnog primaoca, autor se po potrebi može oslanjati na ilustracije, primere, slučajeve iz svakodnevnog života. S obzirom na neekspertsku, široku čitalačku publiku u naučno-popularnim tekstovima očigledna je pragmatička dominanta. Autor se obraća čitaocu raznim modelima kao što su: retorsko pitanje – radi uspostavljanja kontakta i podsticanja, imperativne konstrukcije – u cilju davanja saveta, preporuka, upućivanja, kao i grafička sredstva – razne sheme, tabele, ilustracije, upotreba boja (hromatski prikazi), a sve sa ciljem da se pridobije i zadrži pažnja čitaoca.

Ekspresivnost i izražajnost naučnog izraza jeste jedna od suštinskih osobina naučno-popularnog izražavanja. Od jezičkih sredstava za stil naučno-popularnih radova posebno je specifična upotreba stilskih figura (tropi) kojima se ovaj podstil približava drugim funkcionalnim stilovima. Pored toga primećuje se i upotreba jezičkih sredstava kojima se iskazuje određen stepen emocionalnosti, tj. razgovorna i emocionalna leksičko-frazeološka i sintaksička sredstva. Raste, dakle, udeo i uloga ekspresivnih sintaksičkih sredstava kao što su: kompleksi pitanja i odgovora, eliptične konstrukcije, i slikovita sredstava. Odnos izražajnih sredstava naučne informacije (stilistički jednorodnih i strogih) i sredstava popularizacije (stilistički raznorodnih i emocionalnih) ima široku amplitudu kolebanja u zavisnosti od nivoa poznavanja naučne problematike čitaoca, žanra dela, vrste nauke, i drugih ekstralingvističkih faktora (Čarkić 2002: 178).

Stil naučno-popularnih radova može biti veoma raznolik kada su u pitanju elementi koji ga karakterišu i čine drugačijim u odnosu na ostala dva, naučno-udžbenički i stil strogo naučnih radova. Naime, neki od popularnih radova iz oblasti nauke često se po stilu približavaju čak i samom stilu strogo naučnih radova. Ovo se objašnjava činjenicom da su autori naučno-popularne građe eksperti koji, pored stručnog bavljenja datom naučnom oblašću, često stvaraju, pišu u obraćaju se neekspertima nastojeći da ih zainteresuju i pridobiju za svoje ideje, da im približe i objasne određena pitanja. Stil jednog naučno-popularnog rada će uveliko nositi pečat stila datog autora, ali će zavisti i od toga za koga

autor stvara, tj. od čitalačke publike kojoj se obraća. Ovaj drugi element dodatno će uticati na raznolikost stila ne samo naučno- udžbeničkih već i naučno-popularnih radova. Upravo je čitalačka publika koju autor ima u vidu kada piše svoj rad ta koja će presudno uticati na karakteristike stila datog rada. U popularnim naučnim radovima stilske varijacije biće daleko veće, jer naučno-popularna dela mogu imati daleko raznorodniju publiku, i u smislu stepena obrazovanja, nivoa upoznatosti i poznavanja date oblasti, ličnih interesovanja, i sl.

4. Žanr – opšte napomene

Kako ne postoji jedna, u književnosti opšteprihvaćena definicija žanra, ne postoji ni definitivna podela žanrova, ne samo u oblasti književnosti već i kada je naučna sfera u pitanju. U dosadašnjim radovima u ovoj oblasti nalazimo različite termine, kao što su: žanr, naučni rad, naučni tekst, tip teksta, i sl., koji često nisu precizno određeni. Na osnovu podela različitih autora, kada je domen nauke u pitanju, indikativno je da veliki broj naučnika ove termine meša, pa nije često jasno šta je žanr, a šta uobičajeno, gotovo delo. Uprkos svemu ovome, mi ćemo dati pregled žanrova uzimajući u obzir kompoziciju (strukturu) samog rada i intenciju. Takođe, koristićemo termin žanr kao takav koji je dovoljno poznat, postojan termin u lingvistici, pre svega, da bismo izbegli uvođenje novog termina, kao i uobičajavanje za naše konkretne potrebe, još jedne nove definicije odgovarajućih oblika. Na osnovu gore navedenog, izdvojili smo one žanrove koji su karakteristični isključivo za oblast teologije. Jasno je da se neki žanrovi naučnog stila uopšte neće javljati u oblasti teologije, kao što su na primer: plan, skica, zbirke zadataka i sl.

5. Žanrovi naučnog stila u teologiji

Pre svega, treba pomenuti da se i žanrovi naučnog stila teoloških radova mogu realizovati u dve forme, naime u pisanoj i usmenoj formi. Žanrove smo razvrstali u tri grupe, shodno tome za koji se naučni podstil oni javljaju kao karakteristični. Žanrovi koji su tipični predstavnici strogo naučnog podstila bili bi sledeći:

1. monografije (radovi koji obrađuju jednu temu);
2. disertacije (magistarski radovi i doktorske disertacije);
3. članci u zbornicima i stručnim naučnim časopisima;
4. odrednice u enciklopedijama i rečnicima.

Ovde se ubrajaju i usmene realizacije, kao što su:

1. referati, saopštenja i diskusije na naučnim skupovima;
2. promocije knjiga;
3. ekspozei magistarskih radova i doktorskih disertacija;
4. predavanja na promocijama za počasnog doktora i za izbor u naučna zvanja, prilikom dodele nagrada i sl.

Pomenute usmene realizacije uglavnom imaju svoju osnovu u pisanoj formi ili je njihov završni oblik dat u pisanoj formi (npr. za zbornike naučnih radova). Međutim, kako se usmeno izlažu to će sadržati i elemente drugih, posebno razgovornog funkcionalnog stila. Ovo će važiti i za ostale žanrove usmene realizacije drugih podstilova.

Žanrove, predstavnike naučno-udžbeničkog podstila svrstaćemo u dve posebne grupe – s obzirom na to da li ih stvaraju stručnjaci za buduće stručnjake ili ih stvaraju budući stručnjaci. Prvu grupu sačinjavaće sledeći:

1. udžbenici i priručnici (školski i univerzitetski);
2. hrestomatije (zbirke odabranih naučno-obrazovnih tekstova).

Usmenu realizaciju imaće sledeći žanrovi:

1. predavanja za buduće stručnjake (učenike i studente);
2. video, audio i CD- forme zapisa predavanja i sl.

Žanrovi čiji su stvaraoci budući stručnjaci (učenici i studenti) jesu sledeći:

1. eseji;
2. referati, maturalni, seminarski i diplomski radovi.

Dok usmenu realizaciju imaju:

1. odbrane radova (referata, maturalnih, seminarskih i diplomskih);
2. izlaganja i predavanja.

Žanrovi naučno-popularnog podstila bili bi sledeći:

1. naučno-popularne knjige, brošure i slično;
2. članci u naučno-popularnim časopisima.

Usmenu formu imaće sledeći:

1. predavanja na javnim tribinama namenjena širokom auditorijumu;
2. besede (omilije – besede izgovorene u crkvi na, npr. određene teme iz Jevanđelja);
3. radio i televizijske emisije, kao i razni audio, video i CD-zapisi.

Ova podela nije konačna, prvenstveno stoga što je i podela naučnog stila na pomenuta tri podstila relativna i ostavlja se prostor za dalje moguće podele na podstilove u okviru iste ili s obzirom na druge kriterijume. Mnogi od žanrova, iako tipični za određeni podstil, mogu se javiti u drugim podstilovima, što povlači za sobom i određene leksičko-stilske razlike među njima. Tako će se, na primer, članak u stručnim časopisima jasno izdvajati od članka u naučno-popularnim časopisima namenjenim nestručnoj čitalačkoj publici. Sličan je slučaj i sa enciklopedijskim odrednicama, gde će se leksičko-stilske karakteristike odrednica razlikovati u skladu sa ciljnom čitalačkom publikom za koju se enciklopedija stvara, odnosno da li je u pitanju enciklopedija namenjena stručnjacima, budućim stručnjacima (studentima i učenicima), ili širem čitalačkom krugu. Pored toga, većina žanrova može se i unutar sebe dalje nijansirati i deliti na podvrste (npr. Trojanska daje podelu članka kao žanra u okvirima naučne oblasti s obzirom na sledeće faktore: predmet – cilj komunikacije – kompozicija; v. Troyanskaya 1986: 16–28).

Treba pomenuti i činjenicu da se strukturno-kompoziciono i stilski naučna izlaganja menjaju u vremenu (kao i u prostoru; naime može se u većoj ili manjoj meri razlikovati i od zajednice do zajednice, na šta utiče jezička tradicija, način izražavanja i sl. u okviru svake zajednice ponaosob). Neki žanrovi se menjaju, razvijaju, nastaju ili nestaju tokom vremena. Tako se, na primer, antički i srednjovekovni teološki traktati značajno razlikuju od savremenih teoloških studija; neki žanrovi, kao npr. oros (izloženje dogmata pravoslavne vere prihvaćeno na vaseljenskim saborima) ne stvaraju se već vekovima, a ima i takvih koji su tekovina modernog doba.

6. Zaključak

Stil koji je karakterističan za naučna dela iz oblasti teologije u velikoj meri se razlikuje od naučnog stila drugih oblasti nauke. On pokazuje i mnoge dodirne tačke i sličnosti sa stilom drugih oblasti nauke, ali ima i niz diferencijalnih crta. Osnovna ekstralingvistička obeležja teološkog izraza koja su identična sa obeležjima naučnog stila drugih disciplina jesu preciznost, apstraktnost, logičnost i objektivnost. Međutim, specifična metodologija teologije kao i osobnosti njenog naučnog poznanja neminovno utiču i na ekstralingvistička i intralingvistička obeležja teoloških naučnih radova. Neki žanrovi se menjaju, razvijaju, nastaju ili nestaju tokom vremena, neki se ne stvaraju već vekovima, a ima i takvih koji su tekovina modernog doba.

Budući da je teologija kao nauka „stara“ (u poređenju sa nekim mladim naukama skorijeg nastanka), to su se i način izlaganja, kompozicija i struktura, kao i forme naučnog mišljenja neminovno menjali kroz vekove. Ova činjenica otvara mogućnosti i za komparativnu analizu stila i kompozicije naučnih radova ne samo na sinhronijskom nivou, odnosno u jednom vremenu (npr. istog žanra na različitim jezicima (zajednicama)); ili različitih žanrova na istom jeziku; ili različitih žanrova u različitim jezicima (zajednicama)), već i dijahronijski – prema različitim periodima nastanka naučnih teoloških radova.

Literatura

- Velimirović, N. 1999. *Ohridski prolog*. Beograd: Srpska patrijaršija.
- Ivić, I. 2004. *Osnovni standardi kvaliteta školskih udžbenika*. Beograd: Obrazovni forum.
- Knežević, I. 2012a. Kompozicija naučnih radova iz oblasti teologije. *Teolingvistika: međunarodni tematski zbornik radova*, 192–199.
- Knežević, I. 2012b. Religijski stil i naučni stil u oblasti teologije: sličnosti i razlike. *Stil*, 11, 151–161.
- Končarević, K. 2010. Naučni stil ruskog jezika u oblasti teologije: lingvistički i lingvodidaktički aspekti. *Srpska teologija danas*. Beograd: Institut za teološka istraživanja PBF, 414–427.
- Končarević, K. 2011. *Ruski jezik u teologiji: oblikovanje teološkog teksta – tehnika prevođenja*. Beograd: Pravoslavni bogoslovski fakultet, Institut za teološka istraživanja.
- Kristal, D. 1996. *Kembrička enciklopedija jezika*. Beograd: Nolit.
- Lubardić, B. 2000. Hrišćanstvo, inkulturacija i biće knjige, - od jezika do Ličnosti. *Bogoslovlje*, XLIV (LVII)/1–2, 91–148.
- Papadopulos, S. 1998. *Teologija i jezik*. Beograd: Univerzitetski obrazovni pravoslavni bogoslovi: Hilendarski fond: Zadužbina „Nikolaj Velimirović i Justin Popović“.
- Petrović, S. 2015. Bibliografija radova iz teolingvistike objavljenih u Srbiji, Crnoj Gori i Republici Srpskoj od 2000. do 2013. *Srpska teologija u dvadesetom veku: istraživački problemi i rezultati*, 18, 116–147.
- Tošović, B. 2002. *Funkcionalni stilovi*. Beograd: Beogradska knjiga.
- Troyanskaya, E. S. 1986. Polevaya struktura naučnogo stilya i ego žanrovyyh raznovidnostey. *Obščie i častnye problemy funkcionalnyh stiley*. Moskva: Nauka, 16–28.
- Čarkić, M. 2002. *Uvod u stilistiku*. Beograd: Naučna knjiga.

Summary

THE SCIENTIFIC STYLE AND GENRES OF SCIENTIFIC PAPERS IN THE FIELD OF THEOLOGY

This paper presents the main conclusions of the analysis concerning the characteristics of the language of the scientific style of theological expression of Serbian and English languages. It points out the distinctions, specificity and universality in relation to the scientific style in general, and it also underlines the differences between the linguistic elements used in Serbian or English languages in verbalizing scientific knowledge in the field of theology.

The style of scientific works in the field of theology differs from the scientific style of other fields of science. There are many common characteristics and similarities with the style of other fields of science, but there are also some differences. The basic extralinguistic characteristics of theological expression identical to the features of scientific style of other disciplines are precision, abstraction, logic and objectivity. However, a specific methodology of theology and the features of its scientific knowledge inevitably affect the extralinguistic and intralinguistic characteristics of theological research papers. Some genres are changing, evolving, arising or disappearing in the course of time.

Keywords: theolinguistics, stylistics, scientific style, the genres of scientific papers, English language, Serbian language.